

Sevda Abasqulu qızı Xələfova,
*Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxana-informasiya
resurslarının idarə edilməsi kafedrasının müdiri,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
sqaflanova@mail.ru*

ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA KITABXANA İŞİNƏ DAİR DÖVLƏT SİYASƏTİ

Xülasə: *Məqalədə ulu öndər Heydər Əliyevin mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana quruculuğu sahəsindəki misilsiz xidmətləri ümumiləşdirilir. Burada sovet hakimiyyəti illərində və müstəqillik dövründə Azərbaycan kitabxanaların qorunub saxlanılmasında, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsində, kadr potensialının yaxşılaşdırılmasında, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin formalaşmasında Heydər Əliyevin ideyaları şərh olunur.*

Açar sözlər: *kitabxana işi, kitabxanaların maddi-texniki bazası, kitabxanaların kadr potensialı, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasəti.*

XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqını dünya miqyasında şöhrətləndirən tarixi şəxsiyyət, görkəmli dövlət, siyasət, elm və mədəniyyət xadimi Heydər Əlirza oğlu Əliyevin adı tarixin səhifələrinə qızıl hərflərlə həkk olunmuşdur. Zəngin və maraqlı həyat yolu keçmiş ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin hamisi və milli mənəvi dəyərlərimizin əvəzsiz təəssübkeşi kimi sonsuz ehtirama layiqdir.

Dahi şəxsiyyətin Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafı sahəsindəki əvəzedilməz xidmətlərini iki mərhələdə ümumiləşdirmək məqsəduyğundur:

- 1) Sovet hakimiyyəti dövründə kitabxana işinin inkişafı istiqamətində Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən tədbirlər;
- 2) Müstəqillik dövründə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin formalaşmasında Heydər Əliyevin rolu.

Hələ, yəni 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmasında, o cümlədən kitabxana sahəsinin inkişafında Heydər Əliyevin mühüm xidmətləri olmuşdur.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan KP MK bürosunun 19 dekabr 1973-cü il tarixli iclasında M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasının 50 illiyinin keçirilməsi barədə qərar qəbul edilmişdi. Respublikamızın ən böyük kitabxanasının yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunması xalqımızın

mənəvi xəzinəsinin qorunması və inkişafına diqqət və qayğının ən bariz nümunəsi idi.

Heydər Əliyev bu dövrdə eyni zamanda Azərbaycanda ali təhsilli kitabxanaçı kadrların hazırlanmasına da xüsusi əhəmiyyət verirdi. Bu mövqə respublikamızda fəaliyyət göstərən kitabxanaların ali təhsilli mütəxəssislərlə təmin edilməsinə, eləcə də əhalinin ümumi mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsinə ciddi təkan verirdi.

Qeyd edək ki, Heydər Əliyev 1969-cu ildə hakimiyyətə gələrkən Azərbaycanda cəmi 3019 kitabxanaçı çalışırdı ki, onlardan yalnız 1436 nəfəri ali təhsilli idi. Ona görə də dahi rəhbər bu sahədə dönüşün yaradılması və kadr hazırlığı istiqamətində vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün qətiyyətli tədbirlər həyata keçirməyə başladı. 1970-ci illərin ortalarından etibarən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsinə tələbə qəbulu planı artırıldı. Burada istehsalatdan ayrılmaqla əyani təhsillə yanaşı, istehsalatdan ayrılmaqla qiyabi və axşam şöbələrinə də tələbə qəbulu aparıldı. Bununla yanaşı, kənd rayonlarının və ucqar dağ kəndlərinin gəncləri üçün müsabiqədənkənar əlavə qəbul yerləri ayrıldı. Elə bu tədbirlərin nəticəsi olaraq 1980-ci illərin əvvəllərində respublikamızda ali təhsilli kitabxanaçıların ümumi sayı əvvəlki dövrlə müqayisədə xeyli artmışdı.

Milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, professor Abuzər Xələfov “Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi” adlı monoqrafiyasında yazır ki, “ölkəmizdə yüksəkixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanmasında Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzedilməzdir. O, respublikada rəhbərliyə gəldikdən sonra 60-cı illərdə ləğv edilmiş kitabxanaları bərpa etmək, yeni kitabxanalar açmaqla yanaşı, yüksəkixtisaslı kitabxanaçı kadrların yetişdirilməsi işinə də xüsusi diqqət yetirməyə başladı. Azərbaycanın kənd rayonlarında yüksək ixtisaslı kadrların olmamasını nəzərə alan H.Əliyev qısa bir zaman içərisində Bakı Dövlət Universitetində fəaliyyət göstərən Kitabxanaçılıq fakültəsinin genişləndirilməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, qəbulun artırılması üçün xüsusi göstəriş vermişdi. Həmçinin H.Əliyevin göstərişi ilə Kitabxanaçılıq fakültəsinə 50 ildən çox müsabiqədənkənar qəbul planı verilmişdi. Bu planda ayrı-ayrı rayonlarla bərabər azsaylı xalqların nümayəndələrinin qəbulu da nəzərdə tutulurdu. Bu tədbir 1970-ci illərdə davam etdiyindən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi Azərbaycanın kənd rayonları üçün xeyli miqdarda kadr hazırlamağa müvəffəq oldu. Bütün rayon kitabxanalarını, həmçinin böyük kənd kitabxanalarını ali təhsilli kitabxanaçı kadrlarla təmin etmək mümkün oldu. Bir qayda olaraq müsabiqədənkənar təhsil alan tələbələr universiteti bitirdikdən sonra istisnasız olaraq

öz rayonlarına, kəndlərinə göndərilirdilər. Bütün bunlar kitabxana işinə H.Əliyev qayğısının böyük nəticəsi idi”.

Görkəmli alim daha sonra qeyd edir ki, “respublikamız bu göstəricilərə görə də SSRİ respublikaları içərisində əvvəlinci yerlərdən birinə yüksəlmişdi. Bu göstəricilərin arxasında böyük yaradıcı əmək, iqtisadi-mədəni inkişaf, ciddi təşkilatçılıq işi, Azərbaycan mədəniyyətinə, kitab və kitabxana işinə xalq qayğısı, xalqın böyük oğlu Heydər Əliyevin iradəsi dayanmışdı. Kitabxana işi sahəsində əldə edilmiş ciddi nailiyyətlərin, böyük kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin, əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilində baş verən proseslərin və qazanılmış nailiyyətlərin elmi təhlili 1970-1985-ci illərin respublikamızda kitabxana işinin tarixində yeni mərhələ – Heydər Əliyev mərhələsi olduğunu söyləməyə imkan verir”.

O dövrdə Heydər Əliyev vahid sovet ideologiyası müstəvisində mədəniyyət, o cümlədən onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana işi sahəsindəki fəaliyyətini böyük əzmlə bir neçə istiqamətdə həyata keçirirdi. Həmin istiqamətləri bu qaydada qruplaşdırmaq mümkündür:

- kitabxanaların qorunub saxlanması və inkişafı üçün dövlət büdcəsindən ayrılan xərclərin artırılması;
- yeni tipli nümunəvi kitabxana binalarının inşasının genişləndirilməsi;
- kitabxana fondlarının zənginləşdirilməsinə dövlət qayğısının artırılması;
- müəyyən stajı olan kitabxana işçilərinin, xüsusilə kənd yerlərində işləyən kadrların ixtisası üzrə ali təhsil almalarına əlverişli şəraitin yaradılması;
- böyük kitabxanaların və tarixi qədim olan kitabxanaların yubileylərinin keçirilməsi və s.

Statistik göstəricilərdən aydın olur ki, 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın bütün rayon mərkəzlərində vahid tipli kitabxana binaları tikilib istifadəyə verilmişdi. Yalnız 1981-ci il ərzində Mədəniyyət Nazirliyinin xətti ilə respublikamızda 80 yeni kitabxana istifadəyə verilmişdi.

Sovet hakimiyyəti dövründə Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi illərində kitabxana fondlarının həcmnin artırılmasına, xarici ölkələrdən kitab, jurnal və elmi məcmuələrin alınmasına xüsusi diqqət yetirilirdi. Bütün bunların nəticəsində kitabxanalarının fondlarının zənginləşdirilməsi özünün ən yüksək inkişaf zirvəsinə çatmışdı.

Təəssüflə xatırlatmalıyıq ki, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ilk dövrlərində, yəni 1991-1992-ci illərdə Bakı şəhərində, respublikamızın digər bölgələrində mədəniyyət ocaqlarını, o cümlədən kitabxana binalarını ələ keçirməyə çalışırdılar. Professor A.Xələfovun yazdığına görə, “bu dövrdə

texniki kitabxanaların illər boyu toplanmış, formalaşmış zəngin fondu və avadanlığı qısa müddət ərzində tamamilə talan edilmişdi. Texniki kitabxanalar əsasən Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsinə və həmkarlar təşkilatlarına tabe idilər. Bu təşkilatlar isə texniki kitabxanaları xilas etmək üçün heş bir tədbir görməmiş, qərar qəbul etməmişdilər. Beləliklə, 1991-1992-ci illərdə 100-ə yaxın texniki kitabxana bağlanmışdı”.

Bundan başqa, kitabxana şəbəkələrinə malik olan digər nazirliklərdə də bu cür neqativ hallar baş vermiş, kitabxana əmlakı talan edilmiş, kitabxana binalarından müxtəlif məqsədlər üçün istifadə ediməyə başlanmışdı.

Yalnız Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə qayıdışından sonra bu hərc-mərcliyə son qoyuldu. Ulu öndər Azərbaycan dövlətçiliyi ilə yanaşı mədəniyyəti, o cümlədən kitabxanaları da sonu görünməyən bəlalardan xilas etdi.

Bu dövrdə Heydər Əliyevin dövlət kitabxana siyasəti respublika miqyasında aparılan kitabxana işinin əsasını təşkil edir. Həmin illərdə kitabxanaların normativ-hüquqi bazasının formalaşdırılması da Heydər Əliyevin qayğısının və fəaliyyətinin nəticəsi kimi dəyərləndirilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxana işinə dair dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası əsas qanunvericilik bazası rolunu oynayır. Ölkə vətəndaşlarının mədəni sərvətlərdən istifadə etmək hüquqları Konstitusiyanın 40-cı və 50-ci maddələrində şərh olunmuş, kitabxanaların hüquqları təsbit edilmiş, onların qarşısında insanlara kitabxana və informasiya xidmətinin yüksək səviyyədə, maneəsiz, qüsursuz və vaxtında təşkil edilməsi vəzifəsi qoyulmuşdur.

Xatırlatmaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini elan edəndə qədər kitabxanalar 1984-cü ildə qəbul edilmiş “Ssri-də kitabxana işi haqqında Əsasnamə”yə uyğun olaraq fəaliyyət göstərirdi. Bu sənəd mahiyyətə totalitar sovet rejiminin ideologiyasına əsaslanırdı. Ona görə də yeni dövrün tələbləri nəzərə alınaraq məhz Heydər Əliyevin göstərişi və tövsiyəsi ilə 1996-cı ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti “Kitabxana işi haqqında” qərar qəbul etdi.

29 dekabr 1998-ci ildə isə ölkəmizin tarixində ilk dəfə olaraq “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Prezident Heydər Əliyev tərəfindən imzalandı. Həmçinin Prezident Heydər Əliyevin imzaladığı 12 mart 1999-cu il tarixli Fərmanla “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi, Qanunun ayrı-ayrı maddələrinin yerinə yetirilməsinə cavabdeh olan dövlət orqanlarının müəyyənləşdirilməsi həyata keçirildi.

“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa kitabxanaların əmlakının, fondlarının və statusunun, xüsusilə onların sovet dövründə yerləşdikləri binalarının mühafizəsi məqsədilə bir sıra maddələr məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin göstərişi və tövsiyələri əsasında daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 29 sentyabr 1995-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət Proqramı” isə bu sahədəki bütün suallara aydınlıq gətirirdi. “Dövlət Proqramı”nın “Özəlləşdirməyə münasibətdə dövlət mülkiyyət obyektlərinin təsnifatı” adlı 1 sayılı əlavəsində “Özəlləşdirilməsi qadağan olunan müəssisə və obyektlər”in siyahısı verilmişdi. Sənədin 3-cü bəndində yazılırdı:

“Azərbaycan xalqının tarixi və mədəni irs obyektləri (nadir mədəniyyət və təbiət abidələri, təbiət, tarix, mədəniyyət, elm və texnika obyektləri, o cümlədən dövlət muzeylərində, arxivlərdə və kitabxanalarda saxlanılan sərvətlər, onların yerləşdiyi binalar və sahələr) özəlləşdirilməsi qadağan olunan müəssisə və obyektlər qrupuna daxil edilmişdir”.

Məlumat üçün onu da qeyd edək ki, Prezident Heydər Əliyevin imzaladığı 16 may 2000-ci il tarixli “Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun “Dövlət əmlakının təsnifatı” adlı 6-cı maddəsində göstərilirdi:

“Azərbaycan Respublikasının dövlət mülkiyyətində saxlanılan aşağıdakı əmlak növlərinin özəlləşdirilməsi qadağandır:

“Mədəniyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, dünya təbii və mədəni irs siyahısına daxil edilmiş, həmçinin milli mədəni və təbii irsə aid dövlət əmlakı, o cümlədən Azərbaycan xalqının tarix və mədəniyyət abidələri (yerli əhəmiyyətli tarix və mədəniyyət abidələri istisna olmaqla), dövlət muzeyi, dövlət arxivi və mərkəzi dövlət kitabxanasının eksponatları və fondu”.

Beləliklə, respublikamız çox çətin iqtisadi vəziyyətdə olduğu bir dövrdə Heydər Əliyevin ciddi tapşırığı ilə mədəniyyət müəssisələrinin, xüsusilə kitabxanaların hərraca qoyulmasının qarşısı alındı, qiymətli kitab fondlarının dağıdılması hallarına son qoyuldu. 1998-2000-ci illərdə Nazirlər Kabineti Milli Kitabxananın və sahəvi elmi kitabxanaların, rayon və şəhər kitabxanaların statusunun və əsasnamələrinin təsdiqi, fondlarının uçotu və mühafizəsi haqqında qərarlar qəbul etdi.

Əlbəttə, bütün bu tələyüklü vəzifələr Azərbaycan xalqının çoxəsrlik mədəniyyətinə, milli mənəvi dəyərlərimizə, kitaba və kitabxanaya yüksək qiymət verən görkəmli dövlət xadimi və müdrik şəxsiyyət Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirə bilirdi.

Doğma Qarabağ torpaqlarımızın erməni işğalından azad olunacağına ürəkdən inanan Heydər Əliyevin ruhu bu gün şaddır. Çünki onun işıqlı ideyalarını böyük uğurla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev 44 günlük Vətən müharibəsində tarixi zəfər çalaraq Heydər Əliyevin ən böyük arzusunu və müqəddəs vəsiyyətini uğurla yerinə yetirə bilmişdir.

Müasir dövrdə Azərbaycan Prspublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə kitabxanaların fəaliyyətinin müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq yenidən qurulması və daha da təkmilləşdirilməsi prosesi gedir. Bütün bu geniş miqyaslı işlərin təməlində də məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin kitabxana işi sahəsində uzaqgörənliklə həyata keçirdiyi möhtəşəm tədbirlər durur.

Ədəbiyyat

1. Xələfov, A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi: Monoqrafiya /Elmi redaktor Tamella Musayeva; Redaktor Knyaz Aslan.— Bakı: Azərnəşr, 2006.— 312 s.

2. Xələfov, A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik. III hissə /Elmi redaktor Knyaz Aslan.— Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2010.— 432 s.

3. Xələfov, A. Bakı Dövlət Universitetinbin Elmi Kitabxanası: Monoqrafiya /Redaktorlar: Knyaz Aslan, Pərviz Kazımi.— Bakı: Elm və təhsil, 2019.— 264 s.

4. "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu: Bakı şəhəri, 29 dekabr 1998-ci il; № 611-IQ.

URL: <https://e-qanun.az/framework/5041>

National leader Heydar Aliyev and state policy in the field of librarianship in Azerbaijan

Summary: *The article summarizes the outstanding merits of the national leader Heydar Aliyev in the field of library construction, which is an integral part of culture. It interprets the ideas of Heydar Aliyev on the preservation of libraries in Azerbaijan during the years of Soviet power and independence, strengthening the material and technical base of libraries, increasing human resources, and shaping the state policy in the field of librarianship.*

Key words: *librarianship, material and technical base of libraries, personnel potential of libraries, state policy in the field of librarianship.*

Общенациональный лидер Гейдар Алиев и государственная политика в области библиотечного дела в Азербайджане

Резюме: *В статье обобщаются выдающиеся заслуги общенационального лидера Гейдара Алиева в области библиотечного строительства, являющегося неотъемлемой частью культуры. Здесь интерпретируются идеи Гейдара Алиева о сохранении библиотек в Азербайджане в годы советской власти и независимости, укреплении материально-технической базы библиотек, повышении кадрового потенциала, формировании государственной политики в области библиотечного дела.*

Ключевые слова: *библиотечное дело, материально-техническая база библиотек, кадровый потенциал библиотек, государственная политика в области библиотечного дела.*